

Nr 934

Av herrar Mundebo och Ullsten, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 141, angående utbyggnaden av universitet och högskolor m. m.

Under senare år har en betydande utbyggnad av universitet och högskolor ägt rum. Antalet studerande har ökat snabbare än beräknat, och en fortsatt kraftig utbyggnad av universitets- och högskoleorganisationen är nödvändig om de växande behoven av högre utbildning skall kunna tillgodoses. Med hänsyn till vikten av att tillgängliga resurser utnyttjas på ett maximalt sätt är frågan om riktlinjerna för den fortsatta utbyggnaden av central betydelse. År 1963 tillsattes en kommitté, 1963 års universitets- och högskolekommitté — U 63, med uppgift att överväga denna fråga, och denna kommittés betänkande ligger till grund för föreliggande proposition.

U 63:s betänkande har mött en hård och tungt vägande remisskritik. Kommitténs förslag var på många punkter svagt underbyggda. Delvis torde detta ha berott på direktivens utformning; kommitténs huvuduppgift begränsades till att avse en undersökning av de kostnadsmässiga konsekvenserna av olika utbyggnadsalternativ. En samlad bedömning av den högre utbildningens och forskningens ställning i det framtida utbildningssamhället gjordes inte och inte heller beaktades den framväxande vuxenutbildningens och fortbildningens krav. Därtill kommer att möjligheterna att vid remissbehandlingen samtidigt beakta U 63:s förslag och 1960 års lärarutbildnings-sakkunnigas förslag inte utnyttjades.

Den framlagda propositionen bygger sålunda på ett från många synpunkter otillfredsställande utredningsmaterial. Ecklesiastikministern har emellertid inte tagit intryck av den starkt kritiska remissopinionen. Propositionen följer i allt väsentligt U 63:s förslag. Propositionen är anmärkningsvärd därigenom att remissinstansernas synpunkter refereras på ett ovanligt ofullständigt och ensidigt sätt. Den starka kritiken på väsentliga punkter återges i många fall inte alls, i andra fall synnerligen knapphändigt, medan mera instämmande synpunkter fått rikligt utrymme.

Åtskilliga av de i propositionen framlagda förslagen kan bli föremål för invändningar; denna motion kommer emellertid att koncentreras till en enda fråga, nämligen valet av utbyggnadsalternativ. U 63 har övervägt tre alternativ, nämligen dels att utbyggnaden sker på nuvarande fem universitetsorter (alternativ I), dels att den lägre utbildningen inom filosofisk fakultet organiseras på ett flertal nya orter, universitetsfilialer (alternativ II),

dels ock att en väsentlig del av utbyggnaden lokaliseras till ett sjätte universitet (alternativ III). U 63 stannade för att förorda alternativ II och motiverade sitt ställningstagande främst av kostnadsskäl och av hänsyn till studentbostadsbehovet. Ecklesiastikministern följer denna U 63:s linje, trots vägande kritik från många remissinstanser. Vi anser att tillräckliga skäl inte anförts för det valda utbyggnadsalternativet.

Kostnaderna

De kostnadsundersökningar som U 63 gjort visar inga betydande differenser mellan de olika alternativen, men kommittén anser dock att de ger ett entydigt utslag till förmån för alternativ II. Det bör betonas att skillnaderna i kostnader för de olika utbyggnadsalternativen är så små att de mycket väl kan anses ligga inom ramen för felmarginalerna. Dessutom har kommittén, vilket framhållits från ett stort antal remissinstanser, gjort ohållbara kostnadsjämförelser. När det gäller alternativen I och III har kostnaderna för lokaler, lärare m. m. fördelats på alla studerande oavsett nivå och vilka resurser de tar i anspråk, medan när det gäller alternativ II kostnadsfaktorn har isolerats till att endast gälla resurserna för tvåbetygsstuderande. Till detta kommer att kommittén inte ansett sig på ett enhetligt sätt kunna beräkna marginalkostnaderna för olika utbyggnadsalternativ utan nöjt sig med att presentera genomsnittskostnaderna.

Vid filialerna skall endast finnas vissa stora ämnen, och undervisningen skall bestridas av billigare lärarkrafter med enbart undervisande uppgifter. Enligt U 63 skall inte mindre än 86 procent av undervisningen vid filialerna skötas av assistenter — d. v. s. en väsentlig del av undervisningen kommer att ombesörjas av lärare som har lägre kompetens än gymnasielärare. U 63 har vidare utgått från att biblioteksbehovet vid filialerna kan tillgodoses enbart genom kurslitteraturbibliotek. Om man nöjer sig med sådana bibliotek, är det ostridigt att undervisningen vid filialerna inte kommer att kunna stå på samma kvalitativa nivå som vid universiteten.

Kostnadsdifferenserna kan sålunda inte åberopas som skäl för val av alternativ II.

Studentbostäderna

U 63 anser att hela ökningen av studerandeantalet under de närmaste åren inte kan lokaliseras till nuvarande universitetsorter på grund av svårigheterna att lösa studentbostadsförsörjningen på dessa orter. Det bör noteras att filialerna i Örebro, Karlstad och Växjö i början av 1970-talet beräknas ha ca 2 400 studerande — av totalt ca 82 600. Enligt U 63:s mening är behovet av studentbostäder mindre vid en filialutbyggnad än vid en utbyggnad av de nuvarande universiteten, detta därför att de studerande vid filialorterna i större utsträckning kan bo hemma eller bo inackorderade på öppna marknaden. Om filialerna skall bidra till att avlasta de nuvarande universi-

teten är emellertid denna slutsats endast i mycket begränsad utsträckning riktig. Det torde också vara möjligt med hänsyn till studentbostadssituationen att ge ytterligare ca 2 400 personer utbildning vid de nuvarande universiteten — i första hand Umeå — samt i Linköping.

Kommitténs slutsats att studentbostadssituationen nödvändiggör en decentralisering bygger på kommitténs egen värdering av studentbostadsbyggandets omfattning. Det bör emellertid betonas att den expertutredning, som haft till uppgift att för U 63:s räkning undersöka studentbostadsbehovet, ansett en väsentligt större produktion vara möjlig.

Studentbostadsförsörjningen är därför inget vägande skäl för val av alternativ II.

Utbildningens organisation

Utbildnings- och forskningsorganisatoriska skäl har även varit av avgörande betydelse för kommitténs alternativval. U 63 finner det vara nödvändigt att undvika en splittring av forskningsresurserna men vill samtidigt finna en organisation som möjliggör utbyggnad av lågstadieundervisningen. Kommittén föreslår därför att ett antal universitetsfilialer inrättas och anger som målsättning för utbildningen vid filialort, att den studerande skall kunna avlägga filosofisk grundexamen i centrala ämnen och att utbildningen skall bli likvärdig med den som meddelas vid universiteten.

Fråga är om denna målsättning — mot bakgrund av de framlagda förslagen — är realistisk. U 63 understryker att en förutsättning för att undervisningen vid filialerna skall bli av likvärdig kvalitet med universitetsundervisningen är att de lärare som kommer att undervisa vid filialerna får möjlighet till kontinuerlig kontakt med vetenskapligt arbete. De särskilda åtgärder som föreslås för att garantera detta — en sabbatstermin vart femte år för universitetslektorerna samt gästföreläsningar på filialerna av universitetens professorer — är av alltför begränsad karaktär.

Frånvaron av forskningsinstitutioner samt det förhållandet att lärarna endast undantagsvis kan väntas syssla med eget forskningsarbete kommer med största sannolikhet att medföra en mycket ringa stimulans för de filialstuderande att gå vidare till studier utöver tvåbetygsnivå. Om de vill bedriva sådana studier, måste de byta studieort, vilket kommer att få rekryteringshämmande effekt. U 63 räknar också med att övergången till högre studier kommer att bli väsentligt lägre än vid de nuvarande universiteten. Detta är en klar nackdel i en situation då det råder stor brist på kvalificerade lärare och forskare. Isoleringen vid filialerna måste leda till mindre stimulans till fortsatta högre studier.

Filialsystemet innebär också en horisontell begränsning av utbildningsmöjligheterna, som strider mot det nu alltmer erkända behovet av rikare differentiering och större målinriktning av de akademiska studierna. Ge-

nom att endast de 16 största och mest populära ämnena kommer att vara företrädna vid filialerna ökar också risken för en mera markerad snedvridning mot dessa stora ämnen än vad som redan i dag förekommer. Filialernas nackdelar i dessa avseenden blir särskilt markanta vid ett hänsynstagande till den framtida lärarutbildningens behov. Från ett flertal remissinstanser — bl. a. universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen — har framhållits att det kommer att bli svårt att vid filialerna ge de många delkurser från en rad universitetsämnen som föreslås ingå i lärarutbildningen.

Vidare försvåras den för lärarutbildningen nödvändiga integrationen mellan ämnesteoritisk utbildning vid universiteten och praktisk utbildning vid lärarhögskolorna. Ecklesiastikministern anser för sin del att dessa svårigheter inte är av sådan art att de »nu hindrar ett positivt ställningstagande till förslaget om universitetsfilialer». Det framgår emellertid inte av propositionen hur svårigheterna skall avhjälpas. Detta är enligt vår mening klart otillfredsställande. Den framtida lärarutbildningsreformen får inte förfuskas genom att statsmakterna på förhand binder sig för en viss utbyggnadsform för universiteten utan att därvid ta tillräcklig hänsyn till utbildningens behov.

Det är givet att man i någon mån kan avhjälpas dessa brister genom att dels utöka antalet ämnen, dels möjliggöra trebetygsstudier vid filialerna. Detta förutsätter emellertid att filialerna får tillgång till mera kvalificerade lärare och väsentligt utökade resurser, exempelvis vad gäller biblioteken, än vad som nu föreslås. En sådan utbyggnad av utbildningsorganisationen på samtliga nu föreslagna filialorter strider emellertid direkt mot de av U 63 och departementschefen uttalade kraven på ett mera effektivt utnyttjande av tillgängliga resurser.

Utbildnings- och forskningsorganisatoriska skäl talar sålunda huvudsakligen mot ett val av alternativ II.

Vuxenutbildningen

Ecklesiastikministern framhåller att inrättande av filialer innebär »en väsentlig standardhöjning i den nuvarande decentraliserade universitetsutbildningen». Detta torde vara riktigt, men samma resultat hade också kunnat uppnås genom andra åtgärder. Det bör i detta sammanhang betonas att filialerna inte är avsedda att tillgodose det växande behovet av vuxenutbildning. Denna kommer att utbyggas oberoende av om filialer upprättas eller ej. Den nu aktuella frågan gäller val av utbyggnadsalternativ för den reguljära universitetsutbildningen. Frågan om vuxenutbildningen och fortbildning måste lösas genom mera omfattande åtgärder än inrättande av några filialer, som i början av 1970-talet kan ta emot ca 2 400 studerande.

Behovet av utbyggnad av vuxenutbildningen utgör sålunda inget skäl för ett val av alternativ II.

Sammanfattning

Skälen mot inrättande av universitetsfilialer är starka. Åtskilliga remissinstanser har också riktat stark kritik mot förslaget. Bl. a. har universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen föreslagit att utbyggnaden sker efter andra riktlinjer än de som föreslås i propositionen. Universitetskanslersämbetet framhåller att filialverksamheten i första hand bör koncentreras till Linköping, dit en väsentligt större utbildningskapacitet inom de filosofiska fakulteternas ämnen bör förläggas än U 63 föreslagit. Många remissinstanser har också understrukit vikten av att utbyggnaden i Umeå sker i snabbare takt.

Vi anser att en fortsatt utbyggnad av de nuvarande universiteten är både möjlig och lämplig. I första hand bör universitetet i Umeå kraftigt utbyggas. Dessutom talar många skäl för att ett sjätte universitet upprättas inom de närmaste åren. Detta bör förläggas till Linköping. I Linköping finns redan bl. a. teknisk magisterutbildning och tvåbetygskurser i några ämnen. Utbildningsorganisationen i Linköping bör snabbt byggas ut så att humanistisk, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig utbildning upp till filosofisk primärexamen kan komma till stånd. Denna organisation bör ses som en första etapp av utbyggnaden av ett sjätte universitet.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi,

att riksdagen måtte besluta

1. att avslå förslaget om inrättande av universitetsfilialer i Örebro, Karlstad och Växjö, samt

2. att den fortsatta utbyggnaden av universitets- och högskoleväsendet bör inriktas på en utbyggnad av de nuvarande universiteten, i första hand Umeå, samt på upprättandet av ett sjätte universitet i linköpingsområdet.

Stockholm den 3 november 1965

Ingemar Mundebo

Ola Ullsten
